

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

Leren mondeling examen RZL

1. Theorie
2. 10 vragen antropologische gegevens
3. Casus: 1 Vraag op examen **10 punten** **EINDWERK NALEZEN**
4. Hoofdstuk 1: goed lezen
5. Hoofdstuk 6: goed lezen

Geweldvraagstuk

Steeds meer geweld en agressie nl. :

- Moord
- Kapingen
- Vandalisme

Verkleining van agressiepotentieel broodnodig

1ste stap: in de goede richting, meer kennis en inzicht betreffende de agressie en geweldproblematiek.

Tegenover de technische kennis van het menselijk lichaam staat de technische kennis van het menselijk gedrag.

Agressie

Agressietheorieën (bronnen van agressie)

Woord "agressie" → aggreo, aggreo

Aggreo en Aggreo betekenen iets aangrijpen, naar iets toegaan.

Naarmate de jaren vorderen werden het woord agressie een speciaal woord.

- **Goedaardige agressie:** Voor jezelf uitkomen, instinct om zich te verdedigen
- **Kwaadaardige agressie:** wreedheid, het doel om te kwetsen

Agressie/ agressiviteit

Wetenschappelijke benadering van agressie:

Impuls tot verstoring ingrijpen, een beschikking over energie die ten doel heeft iets of iemand te overheersen en leed te bezorgen.

Agressiviteit

De mate van bereidheid tot agressief optreden

3 soorten theorieën

1. Drift en instincttheorie
2. Frustratietheorie
3. Leertheorie

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

1. Drift en instincttheorie

- Sigmund Freud → diepte psychologie (1856-1939)
- Konrad Lorenz → studies op dieren (ethologie) (1903-1989)

Agressie als aangeboren erfelijk mechanisme. **Voorbeeld:** opvoeding

Freud

- Versterking, handhaving van levenskracht
- **levens- en dooddrift:** (verstoring van levenskrachten), allerlei mengvormen
- Neiging tot (zelf) vernietiging via objecten en personen binnen individu afgeleid
- Zekere verdringing van agressie via normen en regels → agressie vrijkomen
voorbeeld: oorlog

Agressieverlof: Is een te sterke onderdrukking van agressie door normen en regels, kan dit destructief werken voor mensen, en daardoor zorgt de samenleving vaak voor agressieverlof. In bepaalde omstandigheden wordt agressie wel toegelaten in sommige gevallen (niet in normale gevallen) en worden soms zelfs aangemoedigd vb. in tijden van oorlog wordt er toegestaan om te moorden en dit wordt dan regelmatig nog aangemoedigd. Normen en regels worden op vakantie gestuurd.

Oplossingen voor agressie volgens Freud:

- **opvoeding:** de liefdeskrachten meer stimuleren
- **culturele ontwikkeling:** ons driftleven zal moeten vermenschlijkt worden in de samenleving: we moeten deze negatieve energie omzetten in iets positiefs vb. dansen, schilderen, ...
- **'sport en spel':** agressie zo afreageren zodat ze haar vernietigende werking verlies, niet alleen boksen, maar elke sport, het uiteven, afreageren in iets nuttigs waar je zelf ook iets leuks aan beleeft.
- **kritische opstelling:** de mens moet kritisch blijven, de meerderheid van de mensen zal vrijwillig zijn zich te onderwerpen aan de macht van de autoriteit, dit is niet de bedoeling van Freud, dus blijf gezond kritisch

Mitscherlich (1908-1982)

- moderne versie van Freud einde 20ste eeuw
- opvolger van Freud
- begrip en mede gevoel

Bewust maken van agressie en niet het onderdrukken, zonder angst omgaan met agressie in het bewustmaken van de bezitting van agressie als oplossing

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

Oplossing in de versterking van de liefdeskrachten

- **Belang van een liefdevolle opvoeding:** wie zelf niet bemind werd, heeft niet leren beminnen en kan dus niet beminnen, wie nooit gewaardeerd werd, wie lichamelijke straffen kreeg gaat het daar veel moeilijker mee hebben.
- **Bepaalde instrumenten deblokkerend effect:** een geweer, een mes, oorlogsspeelgoed hebben deblokkerend, ontkoppelend effect op de agressie impulsen.
- **Cultuur is de uitdrukking van de 'tegenkrachten':** door de negatieve energie die toch aanwezig is, cultuur is meer positieve energie, die negatieve energie die je in je hebt moet je proberen te uiten in iets positiefs, ombuigen, vb. beeldhouwwerk maken, de moderne mens heeft de opgave om zoveel mogelijk af te zien van reacties die een onmiddellijk succes opleveren maar eigenlijk een echte oplossing van problemen in de weg staan. Door een bepaalde onmiddellijke actie kan je verschillende oplossingen niet meer uitwerken omdat die eerste actie al zo beslissend was.
- **Negatieve werking van de hedendaagse amusementscultuur:** die amusementscultuur probeert ons men zijn geweld, lawaai, te bedwelmen maar ze gaat ons niet van de razernij (agressie) in ons binnenste afhelfen. Met haar razernij gaat onze agressie in de hand worden gewerkt en aan worden gewakkerd.

Lorenz

- bekend geworden over studie over dierengedrag
- de mens als een uit zijn voegen geraakte moordenaar
- Lorenz is zeer cru
- aanhanger drift en instinct theorie
- vanuit zijn studies uit het dierengedrag gaat hij bepaalde dingen leren uit het mensengedrag
- Agressie dient, volgens, hem, tot instandhouding van de soort. Zodanig dat de soort kan overleven.

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

Remmingmechanismen

Er zijn een **aantal remmingmechanismen** die het doden van gelijksoortige dieren gaat voorkomen. Vb. dreigende gebaren van dieren die de tegenstanders; een gelijksoortig dier de kans geven om te vluchten vb. leeuw, hond, kat, gans

Er zijn ook **onderwerping** gebaren: vb. wolf, de andere wolven wonden hun hoofd af, laten hun hoofd hangen wanneer de leider langs komt, hond: gaat op de rug liggen met pootjes naar boven.

Voorkomen dat de tegenstander dodelijk gewond raakt: vb. herten: een deel van het gewei afwerpen om te voorkomen dat ze dodelijk gewond raken.

Baarzen: bijten elkaar tijdens gevecht maar op plaatsen waar men niet erg gewond gaat geraken. Meestal in de kaken (die zijn beschermd door een lederhuid), bij bepaalde dieren zijn de remmingmechanismen niet of niet duidelijk aanwezig, vb. bij dieren met een groot nakomelingschap vb. muizen. Ook dieren die zich zeer snel uit te voeten kunnen maken is dit niet duidelijk.

Techniek en instinct

Vrijwel volmaakte wapenuitrusting: remmingmechanismen waardeloos geworden Groter geworden van sociale verbanden (o. a. verstedelijking...): drempelwaarde agressie nog verder verlaagd! → Er wordt makkelijk dan vroeger tot agressie overgegaan

De mens is de enige diersoort die zijn eigen soortgenoten dood, en die bovendien een bedreiging volgt voor ons eigen bestaan.

→ Door verstandelijke ontwikkeling (technieken), is de mens er in geslaagd een hoog ontwikkelde cultuur te maken, dankzij deze techniek kunnen wij ons voorzien van een vrijwel volmaakte bewapening. Het zinvol uitleven, afreageren door agressie te sublimeren, om te vormen tot ontspanning, sport, en algemene taken.

Enkele kritieken:

Op heel vlotte wijze zijn bevindingen over dieren overgenomen op het menselijk gedrag: critici zeggen dat hij dat te vlot heeft gedaan: ze zeggen vooral dat je er rekening moet houden dat menselijke agressie staat tot enkele regels, ethische regels waarbij dat dieren agressie gebruiken tot de instandhouding van hun soort.

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

2. Frustratietheorie

(Dollard, Miller)

*Agressie en frustratie (= het geërgerd zijn aan iets, blokkeren van bepaalde verwachtingen of lustgevoelens) hangen samen

→ Agressie is altijd een gevolg van frustratie en frustratie voert steeds tot enigerlei vorm van agressie

Frustratie gaat zich vooral voordoen wanneer ze ons leven gaan bedreigen of bij het ontbreken van bepaalde

Agressie beschouwt als een reactie op een voorgaande handeling!

Vb. 2 keer tegen tafel lopen, shot naar de tafel,

Dit kan zich ook op personen richten: vb. Jodenvervolgning

Afzwakking van de theorie: frustraties roepen aandriften op die tot een verscheidenheid van reacties kunnen leiden en agressie is er hier één van.

Examenvraag: Verschil frustratie theorie met de drift en instinct theorie?

Drift: agressie is een zelfstandige drift

Frustratie: reactie op een voorgaande gebeurtenis

Bestrijding van agressie volgens frustratie theorie:

- **Op positieve wijze beïnvloeden van maatschappelijke factoren:** positie wijze vb. de jeugd van tegenwoordig: creatief, goed.... (↔ negatieve wijze: de jeugd van tegenwoordig: ophef, ruzie, lawaai)
- **Verhogen van de frustratiedrempel:** (relativeren, oorzaken omzeilen, en) leren omgaan met je eigen tekorten en onzekerheden.
- **Bevorderen van positieve groepsrelaties**
Bv. door samen te werken (het hechten aan teambuilding)

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

3. Leer- of imitatie-theorie

(bandura, berkowitz)

- agressie als resultaat van beloning of nabootsing
- Agressief gedrag ontstaat altijd door leren

Tweetal verklaringsprincipes:

- a. **Het leren door resultaat (beloning):** werkt als een beloning, positieve versterking, gedrag wordt herhaald in een gelijkaardige situatie

Onderzoek gepleegd door Derksen: hij liet kinderen naar gewelddadige films kijken, dat agressieve gedrag werd nagedaan door de kinderen naarmate het succes van het geweld in die film, hoe meer succes het geweld van de held in de film had, hoe meer de kinderen het gingen nadoen → alternatieve straffen vb. straat kuisen: graffiti spuiten → graffiti opkuisen.

- b. **Het leren door nabootsing:** ben doet gewoon iemand na, het moet niet altijd iemand zijn uit de directe omgeving, het kan gewoon iemand zijn dat je gezien hebt op tv of computer, leiden tot verzwakking van de agressie

Alle theorieën gaan ook over verbaal geweld.

Cultuur en agressie

1. Agressietheorieën
2. Cultuur en agressie

Geen van deze theorieën helemaal juist of onjuist maar samen zouden ze een mooie verklaring kunnen geven over het agressieverschijnsel.

Ze geven niet veel informatie over aanverwantenverschijnselen:

- Autoritair gedrag
- Fanatisme
- ethnocentrisme (vertekend beeld dat men heeft van andere volken)

Agressie kan wel verzacht maar nooit geheel uitgebannen worden. Er zijn in de geschiedenis al verschillende pogingen geweest om agressie uit te banen maar geen van deze is ooit gelukt.

Culturele factoren: heersende normen en waardestelsel

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

Collectieve agressie

- Het "lid" van de massa
- Agressie van de groep of menigte
Anstechung: aansteking, besmetting. Mensen in groep zijn gevoelig voor suggesties van anderen.
- Uitdrukking van het kudde-instinct
In een groep is er altijd een leider en voor de anderen wordt hij een vaderfiguur, alle verantwoordelijkheden zijn aan hem doorgegeven.
- Individuele mens zoekt in massa steun en compensatie voor eigen onzekerheid en frustraties Anderzijds: soms in staat tot grotere (positieve) daden
Voorbeeld: elkaar helpen → witte mars, 11.11.11

Waarde en onwaarde

Waarde: alles wat mensen de moeite waard vinden om na te streven

Onwaarde: alles wat mensen willen vermijden

Ethiek

Is het bekijken en beoordelen, sturen en bijsturen van gedrag van bepaalde waarden en het afschrijven van bepaalde onwaarden.

Iedereen heeft een ethisch denkbeeld, er bestaan heel wat ethieken en het is mogelijk ze allen te herleiden tot 1 geheel.

Verschillende soorten ethiek:

1. **Wetsethiek:** overeenstemming met de wet, de staat waar ik leef
 2. **Natuurethiek:** de wetten in de orde van de natuur **voorbeeld:** mannetje is baas
 3. **Meerderheidsethiek:** waar de meerderheid mee akkoord is
 4. **Lustethiek:** goed is, wat gewild is, wat een lust oplevert
 5. **Solidariteitsethiek**
 6. **Situatie-ethiek:** het hangt af van de situatie waarin je je bevindt
- Iedereen heeft een eigen ethische waardeschaal → geboden en verboden bv. godsdiensten
 - Sleutelwaarden → daden en gewetensvorming

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

7 stappen naar een verantwoorde gewetensbeslissing

Eerste fase: zien

1. Tussen welke beslissingen moet er gekozen worden?
2. Wie wordt er geraakt door de beslissing?

Tweede fase: oordelen

3. In welke richting gaat spontaan de beslissing?
Welke waarden zitten achter die spontane keuze?
4. Welke waarden komen voor al de betrokken personen vooral in het gedrang?
5. Welke waarden en onwaarden worden voor elk van de betrokken personen gerealiseerd door elk van de mogelijke beslissingen?

Derde fase: handelen

6. Wat is de beste beslissing? (meer waarden, minder onwaarden)
7. Welke stappen moeten gezet om deze beslissing uit te voeren?

Ethisch verantwoord:

Het is goed als de persoon of groep door hun beslissing op de beste mogelijk wijze de menswaardigheid van de betrokken personen zowel als in als naar de toekomst toe nemen te bevorderen.

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

Hoofdstuk 4: Moraal en ethiek

Wat is moraal?

Geheel van waarden en normen bij een persoon, bij een groep of in de samenleving.

Naast moraal zijn er tal van andere normenstelsels:

- De etiquette geeft regels van goed fatsoen
- de wet bepaalt wat juridisch goed of kwaad is

In welke opzichten verschilt moraal nu van deze andere stelsels? Dit is niet altijd even duidelijk, maar het is wel mogelijk enkele kenmerken van moraal aan te geven:

- Menselijk geluk wordt wezenlijk bedreigd door immoreel (onzedelijk) gedrag. Vandaar de vele morele regels met betrekking tot moord, verkrachting, kindermisbruik, diefstal, enz.
- De overtuiging dat morele waarden voorrang hebben op andere waarden, en zeker op eigenbelang. Dit betekent niet dat handelen uit eigenbelang altijd verkeerd is, enkel dat het verkeerd is eigenbelang boven moraliteit te stellen.
- Morele regels zijn in principe gebaseerd op onpartijdige, niet-persoonsgebonden overwegingen. Zij staan m.a.w. los van individuele belangen of de belangen van een bepaalde groep.
- Morele regels en waarden zijn gekoppeld aan bijzondere emoties zoals schuld, schaamte en berouw. Deze begrippen behoren ook typisch tot de specifieke woordenschat die in morele zaken gehanteerd wordt. Bij overtreding van een morele regel ervaar ik mijn gedrag als *slecht* en *kwaad*. Bij immoreel gedrag van anderen voel ik *verontwaardiging* of zelfs *walging*.

Wat is ethiek?

Moraal is descriptief: het beschrijft de morele opvattingen van een persoon of een groep. Ethiek is eerder prescriptief: het schrijft voor hoe de morele opvattingen zouden moeten zijn.

Fasen van gewetensgroei volgens Kohlberg: → P93

- Amerikaanse psycholoog
- **Kohlberg** leefde van 1927 tot 1987
- Gewetensvorming volgens vast patroon
- Nulniveau → 3 hogere niveaus = hoger = verdere ontwikkeling

- Hij observeerde mensen: hij legde aan de mensen verschillende ethische dilemma's uit en daarna stelde hij één belangrijk vraag aan die mensen:

Waarom vindt je het slecht of goed?

Kritiek: tussen denken en doen, twee verschillende zaken

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

Zes fases van gewetensgroei

ZIE P93

Premoreel niveau 0-6 jaar

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen goed en kwaad (goed voor ze is wat plezant is). Slecht is wat pijn doet en angst inboezemt.

Preconventioneel niveau 6-13 jaar

Aandacht voor gevolgen van handelen: straffen, beloning...

- **Fase 1**

Het kind oriënteert zich op gehoorzaamheid en straf. Ontzag voor macht en vermijden van straf.

Het kind is georiënteerd naar een bepaalde autoriteit (moeder of vader) het is vanzelf goed omdat het door die autoriteit gezegd wordt. En het wordt nagedaan, nabootsing.

- **Fase 2**

Kind baseert zich op naïef hedonisme¹ dat soms door wederkerigheid is gekenmerkt.

Kan een weegschaalmodel zijn met andere woorden als men iets goed voor hem doet of lief is tegen hem dan zal hij iets goeds terug doen en lief zijn voor de andere.

Conventioneel niveau 14-24 jaar

Aandacht voor intentie van handelen: verwachtingen inlossen, orde handhaven

- **Fase 3**

De mensen oriënteren zich op goedkeuring door de anderen. Goed is wat de anderen goed vinden, ik zal doen wat de anderen verwachten dat ik moet doen.

- **Fase 4**

Mens oriënteert zich aan morele orde met eigen regels.

In een groep goed is wat dat de eigen groep goed vindt.

Postconventioneel niveau vanaf 25 jaar

Verantwoordelijkheid op basis van innerlijke principes:

- intentie en gevolgen.
- Interne en universele motieven

- **Fase 5**

Mens oriënteert zich op democratische overeenkomst, sociaal contract, vrije consensus². Goed is wat dat in het overleg is overeengekomen, afspraak wordt gerespecteerd, respect is voor iedereen belangrijk.

¹ Goed is wat genot en lust verwekt

² gelijkgestemdheid

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

- **Fase 6**

Mens oriënteert zich aan persoonlijke gewetensprincipes, gekenmerkt door noodzakelijkheid en algemeenheid. Iets is goed omdat het niet tegen mijn eigen principes en geweten gaat. Zelfs als het andere niet mee akkoord gaat toch zal ik het doen want het is volgens mijn eigen geweten en principes goed is bv. Martin Luther King.

Eigenschappen van de ontwikkelingsfasen

1. Niet iedereen zit in één fase met al zijn oordelen of functioneert in één en dezelfde denkvorm. Steeds is één fase overheersend. We zien dat bijvoorbeeld dat fase 3 domineert, maar dat sommige antwoorden gestructureerd zijn op het niveau van fase 2 of fase 4.
2. De individuele mensen wordt in staat geacht deze fasen te doorlopen. Maar niet alle mensen werken ook alle fasen af. Slechts één derde van de volwassen bevolking bereikt het vijfde stadium. Men kan echter de groei stimuleren.
3. De fasen zijn universeel. Het onderzoek wees dezelfde fasen aan in diverse culturen en milieus, bevolkingslagen en geloofsovertuigingen. Wel is het zo, dat niet iedereen of een even grote laag in hetzelfde niveau komt. Opvoeding en milieu, de bredere cultuur en beïnvloeding spelen hier mee.
4. De fasen volgen elkaar op in de gegeven orde en er wordt geen fase overgeslagen.
5. Er is een groeiende differentiatie en integratie. Naar gelang de fasen van 1 tot 6 is er een groeiend uitleggen van elementen die in het morele denken meespelen, o.a. leven, eigendom, sociale status.

Implicaties voor de opvoeding

Wat zijn de 3 voorwaarden om morele discussies te stimuleren?

1. Eveneens openstaan voor situaties die problemen scheppen
2. Openstaan voor het volgende, hogere stadium van renderen is mogelijk
3. Er moet een sfeer zijn van open gesprek en uitwisseling waarin strijdige morele visies worden vergeleken

Gewetensvorming door waardeverheldering

Waardeverheldering?

Deze auteurs willen het kind (de jongere, de volwassene) helpen bewust worden van wat het werkelijk gelooft en het eigen begrip aan de oppervlakte brengen van wat het waardeert en denkt. Wanneer dit naar boven komt zal de mens consequenter³ en zelfzekerder op basis van waarden handelen binnen een wereld van te veel aan keuzemogelijkheden.

³ In overeenstemming met principes of voorafgaande handelingen

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

Vrije deelname, moraliseren vermijden, neutrale opstelling van de volwassene zijn vereist.

Op volgende voorwaarden kan je spreken van echte waarde voor iemand:

A. Iets kan maar een waarde voor iemand worden als hij ze KIEST.

1. Kiezen moet in **vrijheid** kunnen gebeuren
2. Een vrije keuze is slechts gewaarborgd na confrontatie met diverse **alternatieven**.
3. De keuze van een waarde vraagt inzicht en onderstelt het zorgvuldig afwegen van de **consequenties** van ieder alternatief.

B. Het WAARDEREN

1. Iets wordt een waarde als iemand zich bovendien **gelukkig** voelt met de gedane keuze, als hij een voorkeur of een optie weet te waarderen
2. Maar er ook durft en wenst voor **uit te komen**, openlijk en rustig.

C. Het HANDELEN

1. Van een echte waarde is er tenslotte slechts sprake als iemand ernaar **handelt**, en de keuze tot richtsnoer maakt van zijn leven.
2. Van zijn hele leven. In **verschillende levenssituaties** zal hij telkens op dezelfde manier optreden.

Kritiek

Critici van deze weg vrezen nochtans relativisme⁴, oppervlakkigheid (te beperkte discussie), relativering van maatstaven.

Actieve geweldloosheid

Leerproces actieve geweldloosheid:

- **Uitvinders:** Jean en Hildegard Goss-Mayr
- Bijna over ter wereld
- Onrecht en geweld op **dichtrelaties** en in **de grote wereld** → verbaal, fysiek geweld
- NIET IN HIERARCHISCHE VOLGORDE → 7 stappenplan

⁴ Leer of houding die alle kennis als betrekkelijk ziet

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

7-stappenplan actieve geweldloosheid

Eerste stap:

Niet passief blijven bij onrecht en geweld.

Actieve geweldloosheid laat de dingen niet op zijn beloop, maar doet beroep op het heilig vuur in ons, op de kracht voor waarheid en gerechtigheid.

Weerbaarheid: gezonde kracht, noodzakelijk kracht. Zonder → niet beschermt tegen conflicten. Vergroot bij onrechte.

Woede: impulsieve reactie, verontwaardiging
Frustratie = woede → helemaal negatief

Geweld: blijft negatieve kracht. Altijd een nederlaag. Gecontroleerd!

Onzichtbaar geweld:

- Discriminatie
- Smsjes, e-mail (onvriendelijke berichten)
- Wraakgevoelens
- Pesterijen
- Huishoudelijk geweld

Tweede stap:

Een conflict hoeft niet gewelddadig te zijn.

Verschillen zijn een uitdrukking van de rijkdom van de schepping; conflicten horen bij ons mens-zijn; we kunnen erin verharden of we kunnen er creatief mee omgaan.

Conflict → Latijns woord → conflictus → confrontatie

Verharden = opstellen tegen iemand anders → escaleren van geweld

Meer escaleren → vrees, angst voor de anderen

Creatief: rekening houden met elkaars wensen

Derde stap:

Actieve geweldloosheid, een bewuste keuze

Actieve geweldloosheid vraagt om een bewuste keuze; passiviteit of tegengeweld ligt spijtig genoeg meer voor de hand.

3 fundamentele houdingen:

1. Passiviteit (niets doen) → meest voorkomende → angst → verantwoordelijk ontvluchten
2. Tegengeweld gebruiken
3. Actieve geweldloosheid

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

- **A – hirma:** handelen zonder geweld, zonder macht die vernietigend is
- **Sctyagsaha:** vast beraden kracht die steunt op waarde en liefde, elke mens heeft een geweten en een kiem van waarheid

Vierde stap:

Ook de waarheid heeft haar rechten.

In de actieve geweldloosheid is het zoeken naar waarheid cruciaal; het mag nooit de bedoeling zijn je eigen gelijk uit te spelen tegen het gelijk van de andere.

Eigen verantwoordelijkheid

Vijfde stap:

De geweldvrije dialoog is een kunst.

Een eerlijke en open dialoog is onmisbaar op de weg naar vrede en gerechtigheid; het is een echte kunst die moet aangeleerd worden.

4 opeenvolgende momenten:

1. De waarheid in tegenstanders ontdekken en goede in hen uitdrukken
2. Eigen verantwoordelijk bij een conflict ontdekken en erkennen
3. Is het onrecht zo helder en objectief, neutraal mogelijk te benoemen maar dan is wel de medewerking van gesprekspartner noodzakelijk om zo het conflict op te lossen → werkt destructief (afbrekend).
4. Alternatieve, opbouwende voorstellen

Eigen getuigenis vragen:

2 grote taalspelen

1. **Taal van de jakhals** = een taal die eist, weinig of geen keuze laat
2. **Taal van de giraf** = taal die wel ruimte houdt, een taal die uitnodigt

Zesde stap: terug refereren naar het moment

Niet zonder een opbouwend programma

Als we iets afwijzen, moeten we ook iets positiefs in de plaats kunnen stellen, want daar komt het toch op aan.

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

Zevende stap:

We werken er samen aan.

De actieve geweldloosheid groeit in verbondenheid samen met anderen; alleen kunnen we het niet!

Voorbeelden:

- Amnesty International → schrijf je vrij
- WWF → inzetten voor het recht van dieren
- Witte mars

Wat als niemand de eerste stap zet?

- Een derde erbij halen
- Luisteren naar anderen, luisteren naar wat belet bij de anderen om eerste stap te zetten
- Niet oordelen en veroordelen
- Blijf waken, aanwezig

OPDRACHT Antropologische gegevens

1. Wat is de voornaamste kritiek op de aanpak en de resultaten van hersenonderzoek?

Door vele onderzoeken op de hersenen van de mens probeert men de mens te ontleden en te begrijpen. Zo lijkt de mens programmeerbaar, maar dit is helemaal niet zo. Dit is te merken aan emoties, gedrag...

2. Wat is de aversietherapie en waartoe wordt ze gebruikt?

Bij de aversietherapie maakt men gebruik van pijnlijke (aversieve) prikkels om ongewenst gedrag af te leren. Deze therapie wordt veel gebruikt bij verslavingen, zoals bij de behandeling van alcoholici. Men dient aan deze personen een bepaalde chemische stof toe (bijvoorbeeld Antabus, soms door onderhuidse implanting) zodanig dat zij moet braken als ze alcohol drinken. Doordat het drinken van alcohol in dat geval steeds gepaard gaat met ziekteverschijnselen wordt een angst aangekweekt om nog te drinken en wordt drinkgedrag afgeleerd. Hier maakt men gebruik van principes van de operante conditionering. Het bekrachtigende effect van het drinken wordt tenietgedaan.

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

3. Wat zijn volgens Rogers de belangrijkste grondhoudingen en vaardigheden voor een goed gesprek? Geef telkens een voorbeeld uit je dagelijks leven.

De humanistische psychologie

Carl Rogers zegt hierbij dat een mens niet op de eerste plaats tot zelfkennis kan komen door het bestuderen van diepzinnige boeken en zelfs niet door het navorsen⁵ van zijn verleden. Integendeel, het zijn onze actuele ervaringen, onze belevingen in het hier en nu, die we moeten trachten te begrijpen en positief te richten.

1. Luisteren (een gesprek kan winnen aan rust en diepgang als je laat merken dat je de andere gehoord hebt)

Voorbeeld: ik zit te praten met een vriend/vriendin en ik geef een kort knikje met mijn hoofd en kijk ondertussen naar de persoon in kwestie om te zeggen dat ik mee bent met wat hij/ zij aan het vertellen is.

2. Begrijpen (Je hebt werkelijk naar iemand geluisterd als je niet alleen kunt samenvatten wat hij gezegd heeft, maar ook hebt aangevoeld wat de spreker voelt)

Voorbeeld: Een vriendin vertelt me over de probleemsituatie thuis met haar ouders en legt het met handen en voeten uit. Als reactie daarop antwoord ik met te zeggen dat het niet gemakkelijk moet zijn om te leven met een papa die hele dagen loopt te zagen en te zeuren en op alles loopt te vitten. Ook je mama zal daardoor niet altijd even vriendelijk reageren. Ik kan het begrijpen.

Therapeutisch gesprek noodzakelijk

3. Aandacht (het je kunnen inleven in de gevoelens van anderen)

Voorbeeld: Als reactie op het hele verhaal van vriend/vriendin, reageer ik: ik begrijp je hoor, misschien is het niet helemaal hetzelfde maar ik kan me goed voorstellen hoe je je voelt want mijn papa heeft ook een hele zware periode achter de rug naar zijn depressie.

4. Openheid (zijn eigen gevoelens en ideeën niet naar voren brengen, maar dat hij transparant, echt is)

Voorbeeld: Ik leef met je mee, maar je moet wel realistisch zijn. Er zal verbetering komen, maar alles heeft zijn tijd nodig om te verbeteren.

5. Positieve blik (een andere en rooskleuriger kijk op een zaak nemen)

Voorbeeld: Na deze slechte of mindere tijd kunnen we samen verlangen naar de toekomst, we kunnen een reis plannen en genieten van de rust, even weg zijn van thuis, even weg van alles miserie. En hopen dat er met behulp van een psycholoog of dokter verbetering komt in het denken en doen van mijn vader. We leven met hoop en genieten van de kleine dingen en de leuke momenten met vrienden.

⁵ onderzoeken

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

4. *Vat de behoeftentheorie van Maslow samen in 10 lijnen.*

De mens is een dynamisch wezen dat streeft naar een integratie van behoeften en zo naar een hele persoonlijkheid. De behoeften zijn psycho-biologische behoeften, psycho-sociale behoeften en psycho-geestelijke behoeften.

Psycho-biologische behoeften: het menselijk organisme streeft ernaar om midden wisselende milieufactoren de homeostase te verwezenlijken.

Psycho-sociale behoeften: de mens verdraagt geen isolement, eenzaamheid. Uit dit gegeven ontstaan behoeften en strevingen om zich in het sociale leven in te schakelen.

Psycho-geestelijke behoeften: de behoeften leren ons veel meer over het wezen van de menselijke persoon.

5. *Waarom zegt Maslow in zijn persoonlijkheidstheorie niets over menselijke agressie?*

Ieder mens is in essentie goed, als hij zich maar in volledige vrijheid kan ontwikkelen. Maslow ontwikkelt een soort van naturalistische ethiek, waarbij goedheid louter gebaseerd zou zijn op een natuurlijke groei van het menselijk organisme. In feite vindt Maslow dat ethiek niet meer nodig is. Laat de mens zichzelf zijn en hij zal de best mogelijke van alle werelden scheppen.

6. *Wat hebben behaviorisme en humanistische psychologie gemeenschappelijk? Wat is het grote probleem hierbij?*

Zoals het behaviorisme gaat de humanistische psychologie dus uit van één grondintuïtie. Men bekijkt de mens met één bril. De bril van zijn gedetermineerdheid (behaviorisme), of van zijn vrij zelfbeschikkingsrecht (humanistische psychologie). In feite werken beiden met een fragmentarisch en eenzijdig mensbeeld. Een mens kan immers nooit van buitenaf geprogrammeerd worden, maar een mens kan ook nooit volledig vrij zijn. Het grote probleem van zowel behavioristen als humanistische psychologen lijkt ons te zijn dat men de mens, in al zijn complexiteit, tot één aspect van zijn mens-zijn wil herleiden.

7. *Geef de 4 ontwikkelingsfasen, voorafgaand aan de adolescentie, die Erikson onderscheidt. Leg uit tot in detail.*

Volgens **Erikson** verloopt de ontwikkeling van de (ego-) identiteit via een aantal conflicten die hij *ontwikkelingscrisis* noemt. Daarbij neemt de ontwikkeling telkens een beslissende wending.

De wijze waarop iedere ontwikkelingstaak wordt vervuld, is bepalend voor de adolescentie en de identiteitsontplooiing. Het is goed mogelijk dat ervaringen uit een vroeger stadium pas veel later manifest hun invloed doen gelden.

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

1. De orale fase: of fundamenteel vertrouwen tegenover fundamenteel wantrouwen

De mens wordt geboren en een heel leven lang wordt hij alsmaar door geboren. Dit gebeuren noemt men wel eens het **geboortetrauma** en daarmee wil men het overweldigende van dit gebeuren voor het kind onderstrepen. De geboorte is een scheiding, die wellicht alleen maar in het doodgaan zal geëvenaard worden.

In de moederschoot werd het kind ontvangen en mocht het groeien. Tegelijkertijd groeide het samenzijn, de **sybiotische relatie**, met de moeder. Door de geboorte verlaat het kind de moeder. Het moest loskomen van al die ervaringen die daarmee verbonden waren. Vanaf nu is de mens een wezen van gemis, voortdurend geconfronteerd met de leegte.

Om dit te kunnen dragen is een fundamenteel vertrouwen nodig. Dat **basisvertrouwen** wordt in het eerste levensjaar opgebouwd en hangt af van de kwaliteit van de relatie die de moederfiguur haar kind kan aanbieden.

In de geboorte leert het kind loslaten, verlaten. Diep in het onbewuste zal alles wat achtergelaten werd, opgeborgen blijven. Het is de diepste laag van het onbewuste en de inhoud heet het **oerverdrongene**. Daaruit ontstaat de begeerte, de aandrijver van ons handelen, die op zoek gaat naar de vervulling.

Misschien wilde men liefst niet geboren worden. Iets van die wens vinden we terug in wat de klassieke psychoanalyse **doodsdrijf** (thanatos) noemt.

Orale fase → basisvertrouwen, twee-eenheid, oerangst, scheiding

2. De anale fase: of zelfstandigheid, autonomie tegenover schaamte, twijfel aan zichzelf

Vanuit de frustratie van de scheiding ontstaat de taal. Het contact met de vaderfiguur krijgt een nieuwe dimensie. De hele werkelijkheidservaring komt tot stand en daarin zijn de stappen naar de verdere uitgroei van de eigen subjectiviteit en naar de erkenning van de medemens fundamenteel. Door zijn spiegelbeeld te verlaten zal het kind op een heel nieuwe manier met zichzelf kunnen omgaan en in contact komen met zijn medemensen.

Anale fase → eigen controle, faalangst

3. De oedipale⁶ fase: of initiatief tegenover schuld

Het kind krijgt oog voor de relatie tussen de ouders. De relatie tussen de ouders moet dan ook aantrekkelijk zijn. Het kind leert **initiatief** door de oproep van de ouders.

⁶ fase in de driftontwikkeling (vanaf ± 3 tot ± 5 à 6 jaar) waarin het jongetje erotische gevoelens koestert jegens zijn moeder, gepaard gaande met rivaliteit en jaloezie jegens zijn vader

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

In de oedipale fase is er een hevig verlangen van de jongen naar de moeder. Het kind wordt echter geplaagd voor een moeilijke ervaring: die van het verbod en de ontgoocheling. De moeder ontgoochelt het kind omwille van de aanwezigheid van de vader die het **incestverbod** stelt. Dit is ook zo bij het meisje en de vader.

Door het negatieve antwoord van de ouders op de eerste seksuele vraag moet het kind zijn seksueel begeren loslaten. Daarmee wordt de toekomst veilig gesteld en mogelijk gemaakt.

Het kind zelfs zal ook willen meewerken om zijn toekomst mogelijk te maken. Daarom heeft het kind de neiging en het verlangen om te zijn en te doen zoals zijn ouders. Die identificatie behoort tot de geslaagde afwikkeling van de oedipale fase. Mocht er iets misgaan in deze fase (ouders zijn niet aantrekkelijk, 1 van hen ontbreekt) dan kan dit grote gevolgen hebben in de beleving van de seksuele identiteit van het meisje/jongen.

Ook wanneer de oedipale verhouding niet goed wordt afgewikkeld, omdat de harmonie tussen belofte, toonbeeld en wet verwrongen of afwezig is, zullen grote moeilijkheden het gevolg zijn. De agressiviteit en de angst worden te groot, de identificatiemogelijkheden worden afgesneden, de bevestiging is te klein, de **schuldgevoelens** gaan overheersen, de toekomst gaat niet open, de volwassenheid komt in het gedrang.

De kleuter is ondernemend, heeft veel fantasie en is initiatiefrijk, hij heeft ook een geweten gevormd. Verboden en bestraffingen van de ouders of opvoeders zijn bij het kind tot een innerlijke stem geworden die kritiek levert op zijn gedrag en op wat het denkt. Het centrale conflict rond deze leeftijdsfase draait om de vraag of het kind onbelemmerd zijn eigen initiatieven en verbeeldingskracht mag en durft uiten. De ouders moeten het kind hierin kunnen steunen en aanmoedigen. Bij veel verboden of straf gaat het kind uit schuldgevoel van zijn initiatieven afzien.

De vitale kracht die zich idealiter in deze fase ontwikkelt, is *doelgerichtheid*: de overtuiging dat men ergens naartoe kan werken.

4. De latentiefase: of constructiviteit tegenover minderwaardigheid

In de latentiefase gaat het om het kind in de lagere school. Het kind was nooit zo gereed om snel gulzig te leren, om groot te worden in de zin dat het verplichtingen, discipline en werkzaamheden met andere wil delen.

Het wil ook graag dingen in elkaar zetten. Kinderen hechten zich nu ook aan onderwijzers en aan de ouders van andere kinderen, en ze willen mensen die voor hen begrijpelijke beroepen representeren, zoals brandweermannen, politieagenten, haarkapsters, onderwijzeressen, vuilnismannen, bekijken en nadoen.

Handvaardigheid of constructiviteit, minderwaardigheidsgevoel.

5. De puberteit-adolescentie: identiteit tegenover identiteitsverwarring Eros, thanatos, Lacan.

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

8. Welke therapie heeft Nagy ontwikkeld? Wat is hierin zeer belangrijk? Waarom?

Hij is pionier op het gebied van de gezintherapie; het herstel van geschonden relaties tussen verschillende generaties- grootouder, ouders en kinderen- is het kernpunt van zijn therapie.

Mede door de titel van het boek is veel nadruk komen te liggen op loyaliteit, maar eigenlijk is rechtvaardigheid nog een belangrijker basisbegrip bij hem. Begrippen als rechtvaardigheid, betrouwbaarheid, exploitatie,... hebben in de psychologie weinig aandacht gekregen. Hoewel ieder van ons kan voelen dat zij van fundamentele waarde zijn in het menselijk verkeer, komen zij vaak over als traditionele zedenpreek.

Contextuele therapie: geeft de verbondenheid aan van een persoon met zijn belangrijke relaties. Context bevat 4 belangrijke dimensies: de feitelijke, de psychologische, de transactionele, en de ethische.

De ethische dementie: Nagy beschouwt het ouder-kind relaties als de fundamentele bouwstenen voor onze beschaving. Men voelt het appel op betrouwbaar gedrag nergens zo fundamenteel als in de zorg voor een hulpeloos pasgeboren kind. Vanuit de ontwikkelingspsychologie weten we hoe het ouderschap van de ene generatie op de andere invloed overdraagt. Vernieuwd is hoe Nagy het appel op de betrouwbaarheid van deze relatie als therapeutische hefboom hanteert.

Belangrijk → ethische dimensie.

De ouder-kinderrelaties zijn de fundamentele bouwstenen voor onze beschaving.

Tussen partners in een gelijkwaardige relaties gaat het meer om een balans die fair is wat betreft geven en nemen. Als de balans te hard uit evenwicht geraakt kunnen partners besluiten om uit elkaar te gaan.

Het kenmerkende van relaties tussen ouders en kinderen is dat deze existentieel onverbreekelijk zijn. Het afsnijden van relaties tussen ouders en kinderen brengt onherroepelijk verlies van verworven recht mee.

Wanneer het kind een tekort aan vertrouwen krijgt, zal het kind het gevoel krijgen dat het niets oplevert om vertrouwen te geven en zelf betrouwbaar te zijn, en wantrouwend handelen wordt een verworven recht van het kind. Het kind wordt iemand die ethisch gerechtigd is om kwaad te doen. Op den duur zal het kind de erkenning verliezen omdat het nu op zijn beurt unfair is tegenover onschuldige anderen.

Religie, Zingeving en Levensbeschouwing

9. Volgens Heidegger is de eindigheid van het leven de voorwaarde voor menselijke vrijheid. Leg uit met een voorbeeld.

Martin Heidegger stelt dat een subjectief vrijheidsgevoel slechts mogelijk wordt dankzij de objectieve grenzen van deze vrijheid. De uiterste, maar meest fundamentele beperking en tegelijkertijd mogelijkheidsvoorwaarde voor onze vrijheid is dus ons besef van onze uiteindelijke niet-vrijheid, de zekerheid van onze sterfelijkheid. M.a.w. het is maar omdat de mens weet dat hij dood zal gaan, omdat hij weet dat zijn vrijheid zeer beperkt is (hij kan immers niet beslissen om eeuwig te leven), dat er van vrijheid sprake kan zijn.

Vrijheid is dan ook voor Heidegger altijd een combinatie tussen subjectieve vrijheid en objectieve vrijheid, vrijheid in gebondenheid, beperkte vrijheid. Het ultieme feit dat mijn vrijheid tegelijkertijd onmogelijk en mogelijk maakt, is voor Heidegger het besef van mijn dood.

Voorbeeld: Ik word als baby geboren en daardoor is mijn vrijheid al beperkt doordat ik in België wordt geboren in huis bij mijn beide ouders. Tot aan mijn dood probeer ik zo veel mogelijk van mijn leven te genieten. Ik leef toch maar 1 keer. Na mijn dood weet ik niet wat er nog zal gebeuren.

10. Beschrijf de gerechtigheidsethiek van Levinas in 15 lijnen.

Gerechtigheid is de erkenning van de ander als ander. Daarom betekent het in eerste instantie ingaan op de naaktheid van het schijnende gelaat. Naakt heeft het gelaat van de ander immers een dubbele betekenis. Naaktheid verwijst naar de rijkdom die de ander vanuit zichzelf openbaart, hij is op zichzelf betekenisvolle werkelijkheid. Die naaktheid duidt echter ook op armoede van de ander, op zijn positie van vreemdeling, ontheemde, bedelaar, kortom op de nederigheid waarmee hij in de wereld van het geconstitueerde ik binnentreedt. De zelfopenbaring van het naakte gelaat is volgens Levinas **het oergebeuren van de ethiek**. Eenmaal getroffen door de oorspronkelijke andersheid van de ander, zou het van ongerechtigheid getuigen, wanneer die andersheid weer zou worden vlak gestreken.

Authentieke erkenning van de ander kan nooit tot wederzijdsheid leiden. Door zijn uniciteit komt de ander op het ik toe vanuit de hoogte. Het is een relatie die enkel als een ik-U en niet als een familiale ik-jij relatie kan beschreven worden.

In de asymmetrische erkenning van de ander is het gelaat niet enkel indicatief maar ook imperatief. Het houdt een eis in, een ethische verplichting, uitgedrukt in het oorspronkelijke gebod, *gij zult niet doden*. Deze ethische imperatief heeft zowel een negatief als een positief karakter. Zo is de ander een rechter over het ik. Maar het roept tevens op tot verantwoordelijkheid.

De ethische imperatief promoveert het ik echter tot eigenlijke uniciteit. En daar ligt de paradoxale kern van Levinas' denken. Volgens hem betekent de bevordering van de ander als ander tegelijk en even oorspronkelijk de bevordering van het ik in zijn zelfwording.